

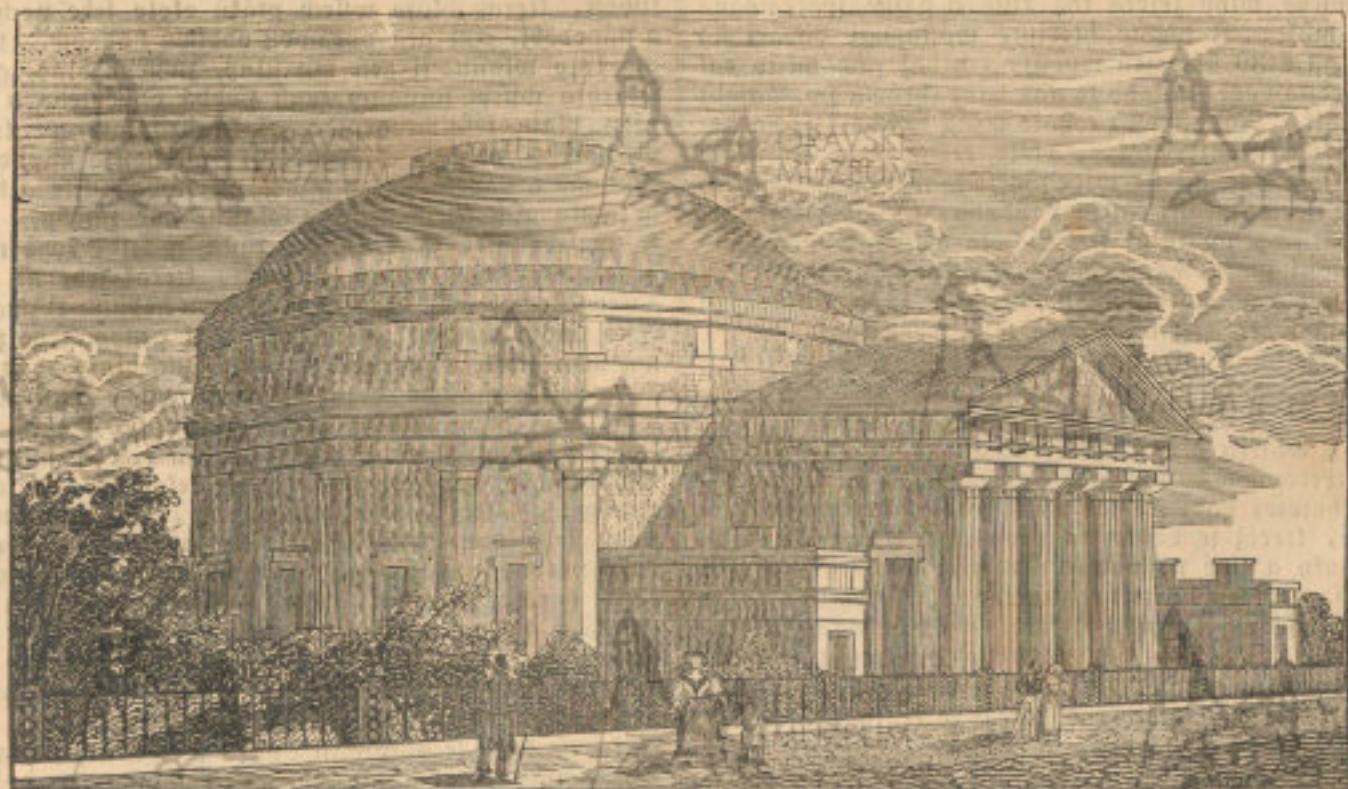
S w ě t o z o r,

nehylaciněgšij spis obrázkowj k rozššřenj užitečněch známosti
pro Čechy, Moravanj a Slováky.

Číslo 52.

Wychází každou sobotu.

1854.

Londýnské Koliseum.

Gménem Koliseum čili Kolosseum wyznačuj se podněs obyčejně stavenj a palácowě ohromné welikosti. Počátek a půwod názwu toho pochodj od Kolossa Rhodského, t. nadpřirozeně postawy a podoby welikána čili obra, z mědi litěho a někdy na ostrowě Rhodu wystawěného. Za tauž přjčinau i bohopustný a nádherný palác od cjsaře Wespasiána w Římě wystawěný, w němž se weřegně hry k obweselenj národu římského provozowaly, a kterýž wětšim dílem gestě až podněs stogi, nazwán byl Koliseum, třetěto gméno později i na jiná podobná anebo sic gímal welikosti a auprawnosti swau nadobyčejná stavenj, gmenowitě na toto, gehož wyobrazení dnes se podává, bylo přeneseno.

Koliseum toto naležá se w té části města, která parkem čili zahradau prince regenta flowe, a přjčinau přemnohych krásnych stavenj, přetěšenými sady a zahradaми otocěnych, mezi neykrásněgšij částky města Londýna wšim prawem se počítá. Stavenj toto wyznačuje se gal zwláštnej swau zewnitřnj podobau, tak tež i určenj swým. Gestj to mnohostran (polygon) o 16ti stěnach, spočhwagj na dwřichy sloupch, s welikoprostrannau sloupowat stěh, kteráž mezi neywštetněgšij díla řeko - dorického stawi-

telstwj w Angličaněch patřj, a nad nř welikolepá bání (kuple) wzneseně a hrbě se wyppíná. Na obrázku našem předstawěna gest sewernj strana welikánské této budowy, kteráž k tak nazwaně Chesterstě ulici obrácena gest; a wšsal i z ginych stran, gmenowitě z gijnj a přednj, neměně krásně wzezrenj gegj gest.

Půwodci tohoto stavenj gsau pp. Burton a Horner, z nichžto poslední i rozkošně ty sady okolo něho založil, a přehled města Londýnu čili tak řečeně panorama w něm umjstil. Wypodobněnj toto města Londýnu wykonáno bylo od něho tjm časem, když r. 1821 wjřla nad bání chrámu sw. Pawla se oprawowala; tak on sobě na lessenj i tomu cili wyzdwiženěm zwláštnej dílnu zřídil, a s newyšlowným namáhánj naposledy wypodobněnj ušmřněného toho města předsewjzal i šťastně ku konci dowedl. Zhleďte o nětoliko stěwjců wyššjho nad wěži chrámu sw. Pawla předstawuge se zde očjm zaraženého pozorowatele welikoprostranně město Londýn s 150,000 domy swými, w nichž přes million lidu bydlj, tolikěž i okolnj rowná fragina, galž gen daleko oko staciti může.

Abj pak nawššetowowatelům tohoto diwadla práce wystupowánj po schoděch de wjřly stavenj toho se

usporila, nalezla se u spodu geho, pod prostorným, w němž dwáci stogi, zvláštní strog, tak zřízený, že na dané znamení pozorowatele do výšky 4paterného stavení wyzdvihne. Stává se to tlačení mody, kteréž podle počtu osob a gegich tize samo sebou buďto se zmenšuje anebo zvětšuje. Nalezali se společnosti na prvním hledisti, otvírá se jim výhled na město podobná té, kteráž bývá s tak řečené železné pawlače chrámu sw. Pawla. Domáci i předpolní obdivují zvěrubnost a věrnost, s galowaním mistrná ruka umělce, podobě wzorů od Hornera upelanych, wšelaké části města zde wypočetla a w sáuměrný celek spočila. Pohledění na wypočetnění toto mnohem přigeft krásnější nežli na město samo, gelikož toto pro ustatnění mlhy zřídka kdy čistě a gairé spatřowáno býti může. Z tohoto hledisti wstoupí diváci na giné asi o 30 stěwici výšší, z něhož jim město tak se představuje, galoby se nad bání chrámu sw. Pawla nalezali. Naposledy z tohoto místa vychází se na horejší zewnitřní pawlač, ošolo celého toho Koliseum se točej, a tu gíj ne wíce umělece wyobrazení města, nýbrž nepřetržitě částka Pondýnu, t. nádherný park Regentůw, opatřiwj sw. Pawla a Westminster, obwšřnosti gmenowané Highgate a Hampstead atd., w celé své rozmanitosti a nádhernosti před zasnaučnými zraký diváků tělesně a žiwě se rozprostírají.

B y l i n n é h e d b á w j.

Z wláken gisté, we Francouzjch posud t nicemu nepotřebowané byliny, gegj gmeno se ale wšbec nendává, hotowj parjžsky fabrikant Pawy bylinné to hedbáw, kteréž se dobře na prowazy, koberce, kofsky, klobauky a giné rozmanité předměty hodj. Wlákenka ta gšau prwopocatečně šwěle bílá, přigjmaji ale lehce wšedny barwy, leštau se po hedbáw a gšau tak hebka, že gich bez welikého piplání ku práci tím užiti možná. Míle z nich robené obnášegj 15 i 20 st. zdějí a gšau tak silné, že čtyry dohromady ztočené 40 liber unesau.

Gest krásné, prostřední a hrubé hedbáw bylinné. Z prwnjho robj Pawy wšelaká ozdoba a trwanliwá pokrýwadla, ano i šaty. Z druhu prostřednjho dělaji se koberce, kteréž co do krásy a trwání, daleko wlněné přesahaji. Wškost jim nespodj a kartácem daji se lehce čistiti; nápodobně mohau i beze šlody pro barwu prány býti. Mimo to nema gi rubn, giance na obau stranách slegnotwárně; a pentwadž se ani bmyz do nich nedává, zůstanau i po letech gestě gako nowými.

Koberce, kteréž po wíce měsich pádu a schody křly, a každodenně od kolika set osob šlapány byly, nelíšily se mnoho od giných, gestě zcela nowých. Na některých kobercích gest bylinné to hedbáw zdějí prstu wygejeno, aby se nohy w nich šrýti a teplé zachowati mohly. Na zeleno barwené podobaji se zcela tráwnjku. W některé gšau i kwětiny wetkané, což w šui nenapráwě lance se připodobnj.

Ze hrubšího bylinného hedbáw dělaji se prowazy, lana, ošče, pytle, čalauny a giné pozamentjřské práce. Takto wyozdobené pokoge gšau tak šwěle, že nic nádhernějšího pomysliť sobě nemžná. Z této, nad konopěné pewnějšího wýrobům nespodj wšlota.

Francouzská wláda zamluwlá gíj u Pawyho mnoho díla; prowaznické geho práce, ku korábům použité, wšedko nadání přesáhly. Sklady wynáleze, w ulici Fosset, Montmartre Nr. 25 w Parjži

nalezající se, gšau každodenně nesčislými zwědawci a kupci naplněny, genžto se rozmanitým na odiw wystaweným dílům dosti nadwiti nemohau. Pawy obdržel od parjžské gbnoty průmyslowé weliky, zlatý čestný penjz.

Nelze-liž we vlasti našj něco podobného wynagiti? Potřebné stausty přeběžné snadno prospěch, třeba gen prostřední byl, wyplatj. St.

P t á l p o s m ě w á č e k.

A neppamětnějším ptákům Ameriky patří bez odporu posměwáček. Autlá něžnost a rychlost geho pohybowání, žiwosti plný wyraz geho očí, učenliwost, kterau hlasy wšedj ptáků okolo sebe pochopj a nápodobj, činj geg opravdu obdivu hodným. Mimo tyto wlastnosti gest mu silný, zwučný hlas, genž se lehce wšem stupňům tonů poddá od čistého a silného hlasu lesního drozda až ku chraplavému křiku plecháčeho orla. S neywětší wěrností nápodobj rhytmus a nápw swých wzorů, předawage síle a blahowulu gich zpěw gestě z wlastní své žasoby. On se musí slyšet za krásného rána w lese, když tisíc hrdek naplňuje wzduch zpěwem, kterak sedě na něgalém stromě wše okolo sebe obdivu hodnau rozmanitostj swých melodií zastěnuje. Pak genom geho zpěwu ucho lidšé poslaucha, wšedj giné hlasy zdaji se býti toliko slabým doprovázením onoho mistrného. Má on i swýg wlastní zpěw, gegj ti dobře poznaji, kterj rozličných hlasů amerických ptáků powědomi gšau. Tento zpěw gest pln, gíř, a do nekonečnosti se wywinuge. Zálejí z míst dwau, tří, pěti, na neywš šestí not, které s welikým wyrazem a obratností přednášeny býwaji. Zpíwá bez přetržení půl, často i celau hodinu. Když posměwáček doma se chowá a swému hudebnjmu rozmaru průchod dá, tu wšsem ge se teprwě čemu diwiti. On hwjzdně na psa tak māmivě, že ten se wzhopj, očástem hýbá a se swému pánu běží. On kwitně gako malé kuřátko, na které se šlaplo, a i hned spěcha šlepice s roztepeným perjem a roztaženými řjzblama; ku chráníla své rozenátko. Pak slyšime psi štěkot, kocich mňaukání, rachocenj traťare atd. Pakli geg dosti blauihan piseň učj, on wšedko a dobře opatuge. Na zpěw tanárka a pronšawé tony wirginského slawjka s takowau dokonalostí přednášj, že pěwci ti ze žárlivosti umlknau, což geg tím wíce wzbuzuge. Toto wšak nápodobňowaní cizího zpěwu šředj geho wlastnjmu, neb mezi melodiách hlas drozda wnjš křehbání kofesje, a šředstuge zpěw modrého ptáka swým opakowáním, přechází w šřebetání wlastnowek neb šlepice. Gestě mnoho giných nápodobňenj následuge, a přelwapeny posluhač ohljdá se po tisícerych hlasech, které pamětně tento pták sám wydáwal.

A m s t e r d a m.

(Dokonenj.)

We wodnjm stawitelstwj došazali Hollandowé weliké umělosti a zbhlostj, o tom šwědčj gegich mistrné a wtipné stawená gezernj stawidla a splawy, nesmírné hráze a průplawy; wšak w oboru krásného stawitelstwj počitaji mimo J. van Campena málo giných mistrů, pročj také w Amsterdamě tak málo stawenj nalezname, kteréžby s krásnými budowami giných měřiti se mohly. Bywaly radnj dům, nynj králowský palác gest neyznamenitějším předmětem celého města, a neynádhernějším domem w ce-

fém Hollandstvu. Slavný stavitel J. van Cam-
pen geg r. 1748 stavěti začal. Stogi storo u pro-
střed města na jeho nepřehledné prostranné, kteréž Dam-
řilagi, a spočívá na 13,659 do půdy wehnanych
tálek; je wšech stran prostě stoge, počítá w dlece
285 st., w šířce 255 st. a z výš 116 st., a Hol-
landové tolik na něm si zakládají, že ho za osmý
dív světa vyhlásili. Přední strana ukazuje krás-
ný, široký stít z mramoru s polovynohyšeným stu-
pením podobizen, a tři bronzových velkých soch;
podobně vypadá zadní strana, a nad celým stave-
ním panuje hezká, osmero forintickými sloupky obli-
čená tiple z výš 157 st., w níž se uměle sporádané
hravé zwonečky nacházejí. Dle zblého znatele
zpozoruje we dle znamenitých a gestě řidých we
svém způsobu krás toho stavení předce zřejmé a
urážlivé stavitelště chyby; neboť rád by pohrálil
těchto sedmi malých okrahlých vrátel, genž na sed-
mero prvotně spogovaných nizozemských fragin upama-
tovatí magi, a na místo nich welikolepau předstí-
neb portál by postavil; rád by celému ohromnému
dílu prostrannějšího wálci dopřál, aby jeho po-
hled tím magestatnější byl. Welikolepost ale a ná-
hernost panuje zewnitř i u wnitř; wšude nás obklo-
pují světlé mramorové stěny, sloupky, bohaté stro-
py; schody, zábradlí i podlahy napořád upamatují
nás na čas, kdežto w Amsterdamě poskady a bohat-
stvy z celého světa se shromáždily, a měšťané nesmír-
ným humami peněz wládli. Kade wšedto, co ten-
to dům w sobě obfahuje, nic takowau znamenitosti a
oslepující krásau nemyslí, jako weliká, 120 st.
zdělá a 100 st. z výš magici stí s královským trá-
nem, w njžto se za časů republiky měšťanstwo shro-
mážděwalo. W každém ohledu gest welikolepá a ná-
herná. W ostatních hlawních sítěch zakladatelé a sta-
witelé wše wynalezli na okráslení každého místa pří-
měřenými malbami a řezbami; upořádání čili ssta-
wení těchto uměleckých wtvorů gest nazwice šťastné
a přehledné. Wesměs tu nalezáme obrazy od nej-
prwnejších malířů hollandské školy, totiž od Re-
branda, van Dyka, Sandrarta a g. Toto
stavení spogowalo w sobě, dokud gestě radujím bo-
mem slauo, rozličné věci. Něbýlo zagiště genom
sídlem obecného shromáždění pod řízením wladnau-
cího měšťanosty, rozličných zemských úřadů, soudů,
užij obfahowalo w sobě také komnatu uměleckých a
wzácných věcí, obrazárnu, zbrojírnu, a zářné hr-
delního práwa. W jednom klenutém sklepe složena
gest poskadnice amsterdamské banky. První král hol-
landských na království proměněných spogových akcí,
Ludwík Napoleon, toto stavení za swau resi-
denci zvolil, a wlastenečtí Hollandové z počátku těžce
to nesli, že komorníci w sijných se byli rozhostili, kde
před časů welectění zastupníci národu své rady drží-
wali. Také nynější král hollandský w něm bydlí,
dokud se we hlawním městě zdržuje.

Druhé znamenité stavení w Amsterdamě gest peně-
žna (Börse), wystawená w letech 1608—1613 w
podobě podlažního, na dwoge poschodí wysokého čtve-
rohramu, genž w sobě weliký, kolem slaupením a lau-
bím obklopený dvůr uzavírá. Při každém slaupu a p-
lři gest nápis oyznamující řádu luyeckých zaměstnání,
genž při něm se wygebduwají. Zde se každodenně
scházejí kupci k wygebduání swých záležitejš, k pod-
mínutí nových spekulací a k ořnowání nových zná-
mostí. Toto místo gest welmi důležité, ačoliw ob-
chod toho města za našich dnů o mnoho se zmenšil.
Podnikání zdegšších kupců býwalo někdy w celé Eu-

ropě neydhležitějším, a gich obchod se wztahowal
téměř do wšech konců světa. Staráy a lobe ze
wšech zemí we zdegšším přístawu stály, tal že pro-
gich stejné (stejen, wysolá u prostřed korábu čněgci
tyč na zawěššowání plachet, Mastbaum) a plachty
kolikráte ze strany mořské ani gediné wěže toho welí-
kého města nebylo k spatření. Gestě r. 1798 zde
2996 luyeckých lodí přišlo. Dle té doby se arci mno-
ho změnilo, zatím ale gest tu předce znamenitých lu-
eckých domů gestě weliká hognost, amsterdamská ban-
ka swig kredit neztratila a pilně ho hájí, směnný,
práwodný a zasílatelský obchod welikau živostí posud
se wrde, za nowějších časů magi Hollandové opět
weliký podíl w mořském a osadnickém obchodu, a mi-
mo to posytují zdegšší četné dílny též hognau látku
k dobrým spekulacím, a rozširují mezi obywatel-
stvem welikau činnost, tak že každý, kdo gen pracu-
watí dce, w Amsterdamě gíste wžíwu nage.

Znamenitější weřejné stavení gšau také po-
stowšty úřad, pal celnice, zbrojnice, dům býwalé
wýchodoindické kompanie, zvláště ale krásný dům spo-
lečnosti Felix meritis. Čtyřicet wdbělanych obě-
nů udelalo náwrh, gáf by we swém městě, kde wše-
da ustanowený gen na pauby zít směřowala, tako-
wý úřad založít, we kterém by wdbělany obchod-
ní a měšťané prázdnuu dmyšl, genž mu po obdých
dených zaměstnáních obřiznuu bati musí, poučlwan
rozprawau a pestowáním krásných umění vyplniti
mohl, a tak ducha nowými wědami sledtit a beha-
tit. Přet předmětů zdálo se gím k tomu neyštěp-
wosti: filosofii, tu kterážto také wědu o přirozených
wěcech, přirodostum (fysiku), lučbu (chemii) a ma-
thematiku počítali; pal astronomii čili hwězdářstwu,
krásnuu literaturu, umění hudební a kreslitelště (Ze-
ichenkunst). K tomu účelu wystawěti nynější krá-
sný dům o čtyrech poschodích, z kterých každé pro gi-
ný předmět gest odhodláno. Každý předmět má
určené dni, a wšichni spoluandové we čtení podíl
bráti, a čij hosti uvesti mohou. Na ten způsob
gest pro wdbělání ducha a pro zábawu rovněž pe-
čowáno. W krásném prostranném sále toho domu
dávají se světlé koncerty a akademie. — Gijných spo-
lečností a úřadů, genž buď wědy a umění, buď do-
bročinnost za účel magi, k této pozděgi u wálnem
počtu gestě přibýlo.

Z 32 kostelů zdegšších rozličných křesťanstých zá-
dušší zasluhuji gen některé zvláště upomenuti: sta-
rý kostel (Oude Kerk) s krásnými náhrobky slaw-
ných hollandských wůdeů na moři (admirálů) Heem-
skerka, van der Zaana, Zweertse a van der
Hulsta, dwěma wýtečnými warhanama, a s krá-
snau wěží, z výš 240 st., w njž se weliký zwon
280 cent. žijí, a 36 hravých zwoneček nacháží,
genž dehromady 33,123 liber wáží. Dobře pome-
něné a zpořádané hravé zwony na některé hlawní
wěží, gšau krásnuu ozdobau města, a dlelagi dár-
nau spolu i pšgennau hudbu. Hollandská města gšau
storo wšedá takowau hrav okráslená, a mnoho na
ni nákladů. W Amsterdamě se počítá s welikých
a wíce menších zwonečlowých her. Nowý kostel
(Nieuwe Kerk) blže královského palácu stwí se mi-
strowštan kazatelnicí, wýbornými warhanami a ná-
hrobkami slawných admirálů Ruysdera, Bentinka
a van der Galena. Západní kostel (Wester
Kerk) s krásnuu wěží, pal seweru a gijní ko-
stel (Oort a Syder Kerk), konečně stola portugal-
ský Židů wynilagi lepsi wystawnosti.

(Králowský palác w Amsterdamě)

Reyznamentěgšij podšwánj w Amsterdamě podává geho přístaw; obtud se na wězate město otwírá neyobšáhlegšij wyhljda, množstwj lodí, loďel a loďabek, hluchý žiwot na břehu, nakopčené pytle, sady a bedny, weliké sklady na zboží, němjená zaslubnice plawedých potřeb (arsenal), genj 1200 oken počítá, a w njžto wšedno se zhotowuje, co tu potřebám loďi náležj, sklady admirálšty s prostrannau lodeniej (břinan na loďe), z giné strany sklady býwalé wyhodnické kompanie též s ginau lodeniej, rozmahných hluk a pokřik weslugiejch plawců, pracujiejch delnjků a nakladačů, wšse to nám posud talowý obraz před oči stawj, galy gen neyprawněgšij poměršká obchodnj města posyťowati mohau.

3.

Edinburk.

Edinburk, hlavnj město králowskij škotského (Schottland) ležj k wyhodnj straně Britanského ostrowa w hrabstwj Edinburškém čili Mid-Lothianškém, opodál od mořského zálivu Frithského (Frith of Forth), a ufazuje snad ze wšech hlavnjch měst w Europě neydráhnejšij neštegnošť w sobě. Gest totiž gedno z neyfráhnejšijch spolu i neyopšlhwěgšijch měst. Gestawě je dwau hlavnjch částj, ze starého a nového města, které hlubokau roklj od sebe gnu rozdělěné. Kragina wšakolnj i sama poloha města gest welmi nerowná, ale rozmanitá a wřjemná.

Toto město, genj gestě r. 1687 gen 20,000 obywatelů počítalo, w nowěgšijch časjch welmi se zmohlo a zwětšilo, tak že nynj i s městem Leith, w němž se Edinburšký přístaw nacházi, a s kterýmž škoro w gedno celek splynulo, we 13,000 domech do 138,000 obywatelů počítá. Staré město rozpoložěné gest po příkře, nerowně stálo, má úzké, trnivé a opšlhwé ulice, špatné a chatrné domy po stránch tak neporádně rozslawěné, že mnohé z nich ze strany ulice šestero i desatero poschodj ufazugj, an w pozadj gen dwa nebo tři pozorugeme. Docela rozdišné gal wštanowšj tal obywatelů wštanowšj gest nové město, genj z druhé strany za širokau prohlubinu na wysoké planině se rozprostírá, a neyfráhnejšij městům se wyrownává. Krásné, široké, přímé, na půl hodiny dlouhé ulice se tu vezau a proslawagj w prawjch uhlech, a naplněné gnu frá-

šijnj z kusowjch kamenů zbudowanými paláci a domy, obživěné nehozdobněgšijmi a neybohatšijmi frámj a sklady obchodnjků, a obýwané od neybohatšijch sledčiců a lupců. Krásná blážba sestává ze samjch pravidelnjch zlomků čedičowjch (basaltowjch) sloupů, kterýmž škoro wšedno fraginů a stálj hornjho škotska gnu okrášleně. Ulice králowny (Queen's-street) má zřjťj 100 štr., z kteréž welmi daleká wyhljda gest na zátoku mořskau a na pahorky a daleké fraginj za nj se rozsladagjejho hrabstwj Žife. Gestě šjřšj gest Širšká ulice, totiž 110 štr., a na začátku i na konci wybjhá na čtwerohranné, tráwan porostlé prostrannj (square), gal w Britanskjch městech w obyčejj býwagj. — Dvě tyto částj Edinburku spogené gnu dwěma kamenitjma mošj, genj přes prohlubinu z gedné do druhé wedau. Šewernj mošť platj za mistrwšty stamitěšty dílo, gest 310 štr. zdělj, a má 3 daleko napnuté oblauky, což welmi důstogně wyvádá. Gijnj mošť gde i přes domy w hlubíně wystawěné, a lže se s něho dolů do ulic djwati.

K neyznamentěgšijm budowám we starém městě náležj: neyfráhnejšij uniwersitnj stawenj Europě, wyslawěné r. 1788, gehožto přednj strana w délce 358 štr. počítá. Nádhernau, šestimj z gednoho lžj zdělanými slaupy podpěrowanau wředšjnj wštanowšjme do wnitřku, genj w sobě welikj, čtwerohranný dwír užawjrá. Prostřednj šjň pro zlauskj má prostrannostj na 700 osob, a uniwersitnj knihowna, w gednom offjřdlj toho stawenj umjštená, počítá do 50,000 knib. Tato wysoká škola byla založena r. 1581 králem Jakubem I. a počítala r. 1826 až 2300 študujicjch. — Gíná stawenj gnu násladně wyštaněná banka, peněžna a dům parlamentnj, w gehožto neyfráhnejšij šjnj knihowna adwokátnj se nacházi.

W nowém městě: posťowšty úřad na frášně prostranně, Waterloo nazwané, wyvádá galo palác z předu 12 jonickými slaupy okrášlený, a po geho obau stranách rozprostřagj se weliké dwěry, obehnané železnými mřžjemj a slaupenjm, do nichž welikolepými branami posťowštyj rychlici (Eiswagen) a párnj wozy (Dampswagen) wjžděgi i z nich wjžděgi. — Generáluj archiv (Registeroffice) králowskij škotského r. 1774 prostranně a nádherně wystawěny chowá mimo giné památnostj také listiny.